Конкурска

Эмгеги улуу, өзү карапайым инсан

Кыргыз элинин чыгаан уулу Исхак Раззаков башкалардан акылмандыгы, жетекчилик касиеттери менен айырмаланып туруучу. Ушул себептен улам окурмандарды Исхак Раззакович жөнүндө эсимде калган айрым эскерүүлөр менен тааныштырып кетүүнү чечтим.

И.Раззаков менен командировкага барганымдын бирине токтолгум келет. 1955-жылы июнь айынын башы. Анда мен, Айыл чарба министрлигинин мал чарбасы боюнча башкы инспекторунун орун басары элем. Бир күнү иш күнүнүн аяк ченинде телефон шыңгырагандан алсам. В.Нагавицин экен (Раззаковдун жардамчысы). Исхак Раззакович Тянь-Шань областына командировкага барганы жатат. Сизди, кошо барсын деди. Эртең саат сегизде, Борбордук Комитеттин имаратынын жанында болуңуз, ошол жерден чогуу кетишибиз керек деп айтты.

Эртеси саат сегизде бир «Победа», жана «ГАЗ-67» машиналары менен келип токтошту. Мен арткы «ГАЗ-67» машинасын көздей чуркадым. Бирок, алдыңкы «Победа» машинасынын айдоочусу бери кел дегендей колун булгады. Чуркап барсам, И.Раззаков: — Келиңиз, биз менен олтуруңуз, — деди. Ал машинада сакчысы майор, доктор И.Колюжный да бар экен. Арткы машинада ал кишинин экинчи сакчысы жардамчысы В.Нагавицин, Борбордук Комитеттин айыл чарба бөлүмүнүн башчысынын орун басары болуп жаңы эле дайынсиван И.Канустян олтурушуптур.

Жолдо баратып Кемин районуна токтодук. И.Раззаков Кемин районунун партия комитетинин биринчи катчысы С.Омоевдин сунушу боюнча жакында эле ишке берилген Быстровка ГЭСин көрүп чыкты. Анын адистери, жумушчулары менен пикирлешти, иш, турмуш-тиричилик шарттарына өзгөчө көңүл бурду... Андан ары «Борду» шахтасына барды. Алардын иштерин кечке чейин көрүп, жетекчи адистери, жумушчулары менен кенен аңгемелешти.

Балыкчы шаарынан кайрылып, Тянь-Шань областын көздөй жөнөдүк. Бир кезде, И.Раззаков, орток Савитахунов, былтыр сиз СС... Мампланынын мал чарба боюнча башкармасынын начальниги жолдош Щербаковду «Улахол» совхозуна атаңыздын үйүнө алпарып жаткырган турбайсызбы дегенде чочуп кеттим, туура эмес жасаган экенмин деген ой менен. Бирок И.Раззаков:— Туура болуптур, элибиздин салты, шарты, турмуш-тиричилиги менен толук тааныштырыптырсыз. Жолдош Щербаков аябай ыраазы болуп, баарын толугу менен мага айтып берди, — деди. Туура түшүнүк болсун деген максат менен: — Исхак Раззакович, Щербаковду алпарып кондурган үй, атамдыкы эмес, Абдыкерим деген таякемдики. Биз бул үйгө ал кишини алып барууга аргасыз болдук,— дедим. Кандайча, — деп сурап калды. Ошондуктан бул окуя жөнүндө толук айтып бердим.

Щербаков менен Кочкор районуна барганыбызда, мейманканага чемодандарыбызды коюп, чарбаларга кеттик эле. Кечинде, партиянын райондук комитетинин биринчи катчысы Мукаш Султанов, райаткомдун председатели Белек Бабаев болуп келсек, республиканын атактуу артисттери келип, мейманканадагы биздин номерлерде эс алып жатышкан экен. Мукаш Султанов, мейманкананын башчысын чакыртып, бир аз ачуулана баштады эле, Щербаков байкап калды ойшот: — Жолдош Султанов эчтеке эмес, ал кишилер эс ала беришсин, биз Балыкчы шаарынын мейманканасына барып жатабыз, — деди. Жолдо бара жатып, мен Алымкулов агайга кайрылып: — Балыкчыда эч кимди эскерткен жокпуз. Мейманканада орун болбосо, уят болобуз го, андан көрө «Улахол» совхозунда таякемдикине баралы, — десем, — Каршылык жок, тигил кишиге айтып көрүңүз — дегенинен, Щербаковго айтсам, ал да макул болду. Ушул себептен Щербаковду таякемдикине алып барып кондурганбыз дедим. — Таякеңиздин үй-бүлөсүнүн меймандос, кең пейилдигине, адамгерчилигине жолдош Щербаков өтө ыраазы болуптур,— деп Исхак Раззакович сөзүн аяктады.

Бул окуя арадан бир жыл өтүп кетсе дагы И.Раззаковдун аңгемелешкен адамынын сөздөрүнө сергектик менен ынтаа коюп, уккандыгы, ага талдап баа бергендиги, өз элинин салтын, меймандостугун, кең пейилдигин, башка улуттарга жасаган ак ниеттүүлүгүн баалап сыймыктангандыгы байкалып олтурат.

Кечинде Орто-Токой суу сактагычынын эки комнатадан турган кичинекей мейманканасына барып конуп калдык. Ичкериги комнатасынан И.Раззаков, оозундагысынан калганыбыз орун алдык. Исхак Раззакович бизден мурун туруп калса уят деп, эртең менен баарыбыз саат алтыда туруп алдык. Эшикке чыксак, Балыкчы райондук партия комитетинин биринчи катчысы Элебесов бир топ чарбалардын жетекчилери менен турган экен. Учурашып калдык. Алардын ичинен Мамбет деген адам Ак-Өлөң айылынан таякелерден болот эле, мени четке чыгарып: — Алымбек, Исхак Раззакович ооз тийсин деп, кичине кымыз алып келдик эле кантип беребиз, — деди. Аныңар кайда десем «тиги машинада, чаначта» дешти. — Ал киши чыккандан кийин, аны кострюлга куюп столго коюп койгула, тамактан кийин биз ооз тийгизели, — дедим.

Бир убакта И.Раззаков пальтосун жамынып, мейманканадан чыгып, тигил айылдан келген адамдар менен жылуу учурашып, бир топко аңгемелешти. Аягында: — Кечирип коюңуздар, убакыттын тардыгынан, бул жолу сиздердин районго кайрыла албайбыз, кийинчерээк келебиз,— деп И Раззаков колун сунуп алар менен коштошту. Мейманканага кирип тамактандык. Аягында, баарынан кичүү болгондуктан, мен аларга чоң чыныларга баягы кымыздан куюп алдыларына койдум. Кычкыл тамакты иче албаймын деп, кичине ооз тийип, кымызды столго коюп койду. Кымыз жакшы болот, силер тартынбай ичкиле деди. Калгандарыбыз кымызды ичип алдык.

Суу сактагыч курулушунун начальниги менен, Орто-Токойду көздөй жөнөдүк. И.Раззаков каска кийип алып суу сактагычтын бардык туннелдерин аралап, курулуштун жүрүшү менен шашпай таанышты. Жумушчулар, адистер менен кенен пикир алышты. Алардын тамак-аш менен камсыз болушуна, турмуш-тиричилик, саламаттыкты сактоо, маданий жагынан тейлөө жана үзүрлүү иштөөгө тиешелүү шарт түзүү маселелерине көңүл бурду. Белгиленген мөөнөттө суу сактагыч сапаттуу бүтүрүлсө, Фрунзе областынын колхоздору, совхоздору, кыштактары, шаарлары, ошондой эле бир тууган Казакстан Республикасынын райондору, чарбалары дагы суу менен камсыз болуп, шаар-кыштактардын көркү чыгып, айыл чарба өсүмдүктөрүнүн түшүмдүүлүгү, мал чарбасынын азыктуулугу көбөйүп, элибиздин турмушу бир кыйла жакшыра тургандыгын баса көрсөттү. Бул маселе боюнча жоопкерчилик суу сактагычты куруучулардын жетекчилерине жүктөлгөндүгүн ал киши айрыкча белгиледи. — Ал эми койгон сурооңуздарды тезинен карап, чечип, сиздерге жообун беребиз, — деп алар менен мээримдүү коштошту. Курулуштан чыгып, машиналарга олтуруп, кайра келе жатсак, жолдун боюнда ак сакалдуу бир адам кол көтөрүп калды. Исхак Раззакович, шофёрго кайрылып: — Токтойлучу,— деди. Машинадан чыгып, тигил аксакалга эки колун берип учурашты. Ал Исхак Раззаковичке карап: — Аксакал — биздин үйгө кайрылып чай ичип кетиңиз, өзүмдүн менчик козуларыман бирөөнү союп, тамак даярдап койдук эле, — деди. — Чоң рахмат, алыскы Тянь-Шань областына бара жаттык эле, биздин атыбыздан ал тамакты өзүңүздөр ооз тийип койгула, — деп карыянын колун кармап, кечирим сурап коштошту.

Андан ары Кочкор районуна бардык. Райондук партия комитетинин биринчи катчысы Оторов менен бирге кээ бир колхоз, совхоздордо болдук. Кара-Суу колхозунда жүгөрү айдап жаткан аянтка токтоп калдык. Ошол кезде Никита Сергеевич Хрущевдун көрсөтмөсү боюнча тоолуу райондордо да жүгөрү себиле баштаган. Кара-Суулуктар жүгөрүнү, техника жок болсо да, квадраттык ыкма менен себүүгө аракет жасап жатышыптыр. Бригадир он чакты адамга аркан карматып, бир-эки деп кыйкырганда, баары бирдей аттап барып, колдорундагы жүгөрүнүн данын жерге көөмп, квадраттык ыкма менен сепкенге окшоштурушуп жатышыптыр. И.Раззаков буга таң калып, сиздер квадраттык ыкма менен жүгөрү себүү үчүн техниканы оңой эле ойлоп таап алган турбайсыңарбы деп баарыбызды күлдүрдү.

Колхозчулар менен бир топко аңгемелешти. Андан ары Исхак Раззакович айрым колхоз-совхоздордо болуп, кой чарбасынын ахвалы, малчылардын турмуштары менен таанышып, кенен пикирлешти. Койгон суроолоруна жооп берип, кээ бирөөлөрүн тиешелүү жолдоштор менен акылдашып, чечкенден кийин жооп беребиз деди.

Кечке маал Тянь-Шань областынын борбору, Нарын шаарын көздөй жол тарттык. Фрунзеден чыкканда эле И.Раззаков: — Орток Савитахунов, эми Нарынга чейин жол алыс, сиз республиканын, анын ичинде өзгөчө Тянь-Шань областынын мал чарбасынын ахвалы, анын келечеги жөнүндө кенен кеп уруп бериңиз, — деди. —Жакшы болот, Исхак Раззакович, — деп мен улам түз чоң жолго чыккан сайын мал чарбасынын ахвалы, кандай чаралар көрүп жаткандыгыбызды, келечектеги ойлорубуз жөнүндө баяндап берип олтурдум. Кечирээк Нарынга келип, комендатуранын мейманканасынан орун алдык. Эртеси Нарын шаарынын кээ бир мекемелери менен таанышты. Андан кийин Ат-Башы, Нарын райондорунун чарбаларында болдук.

Нарын районунда Маленков атындагы колхоздун кой кыркыны менен таанышты. Кызыгып жүндүн сапаттарын сурап калды. Үч койду карматып, жүндүн ар кандай сапаттарын көрсөтүп, толугураак айтып бердим. — Орток Савитахунов, сиз буларды кайдан билесиз,— деп калды. Биринчиден, институтта окуткан, негизинен Кемин районундагы «Кызыл Октябрь» асыл тукум чарбасынын башкы зоотехниги Д.В.Колесников менен бирге иштеп жүргөнүмдө, ошол адамдан үйрөнгөмүн. Колесников билимдүү тажрыйбалуу да мыкты адис эле дедим. Кайсы көрсөткүчтөргө, кандай эмгек акы төлөнөрү, турмуштарынын ал-жайы, тиешелүү мекемелердин маданий-тиричилик жактан тейлөөлөрү жөнүндө кыркын пунктунда иштеп жаткан адистер, колхозчулар менен кеңири пикир алышты.

Кыркын пунктунан чыгып келе жатсак, алдыбыздан бир улгайган адам чыгып, Раззаковго колун берип учурашып: — Өзүбүздүн эки бээбизди байлайбыз, аксакал кымыз ичип кетиңиз,— деп калды. Ал киши кыркын пунктунун кароолчусу экен. Боз үйгө келдик. Дасторкон жайып, кымыз куюшту. Областтын, райондун, колхоздун жетекчилери кошо киришкен. Баарынан кичүү болгондуктан, боз үйдүн босогосу жактан орун алдым. Бир убакта орток Савитахунов, бээнин сүтүнүн жана кымыздын сапатын айтып бериңизчи,— деди И.Раззаков. Бир аз ойлоно калып, аларды кыскача айтып бердим.

Андан ары башка чарбаларга бардык. Болгон чарбаларда, айрым колхозчулар, совхоздун жумушчуларынын үйлөрүнө кирип, кичи пейил, сылык мамиледе алардын турмуштары, азык-түлүк жагынан камсыз болуулары менен таанышып, автолавкалар, саламаттыкты сактоо кызматкерлери, кинолор, лекторлор келип турушары жөнүндө дайыма сурап жатты.

Кечинде комендатурадагы мейманканага келдик. Эртең менен тамак ичип эшикке чыксак, областтын жетекчилери турушкан экен, Исхак Раззакович алар менен учурашып: — Убакыт аз калыптыр, пленумга кеттик. Орток Савитахунов, сиз дагы жүрүңүз, областтык партия комитетинин пленумуна катышыңыз, — деп калды. — Исхак Раззакович, мен партияда жок элем дедим. Бир аз токтоло түшүп: — Нам нельзя нарушать устав партии, товарищ Савитахунов поезжайте в Куланакский район, проверьте организацию. Стрижку овец и вечером мне расскажете,— деди. Бул жерден, Исхак Раззаковичтин партиялык тартипти, өтө жоопкерчилик менен катуу сактагандыгын байкоого болот. Ал кээ бирде кыргыз тилинде, кээ бир учурда орусча, кээде өзбекче сүйлөп кетээр эле.

...1961-жылдын январь айында, Москвада КПСС БКнын пленуму болду. Пленумга Кыргызстандан И.Раззаков баш болуп, областтык партия комитеттеринин биринчи катчылары, алардын айыл чарба бөлүмдөрүнүн башчылары, тиешелүү башка кызматкерлер катыштык. Анда мен Тянь-Шань областтык партия комитетинин айыл чарба бөлүмүнүн башчысы болуп иштеп жаткам. Мындай пленумга биринчи катышышым. Пленумда мал чарбасынын ахвалы жана аны өлкөдө мындан ары өнүктүрүү чаралары талкууланды. Пленум бир нече күн болду. Союздук республикалардын компартияларынын Борбордук Комитеттеринин биринчи катчылары отчет менен сүйлөш үчүн 15 минутадан убакыт чектелди.

Жарыш сөз Закавказье республикаларынан башталды. Жарыш сөзгө чыккандарга Пленумду башкарып олтурган Н.С.Хрущев ар кандай суроолорду катуу берип жатты. Суроолорго жакшы жооп берише албай чектелген убакыттын теңине жетпей эле көпчүлүгү трибунадан түшүп кетип жатышты. Бир убакта сөз И.Раззаковго берилди. Ошондо менде башкача бир сезим пай болду. Башыман бутумдун аягына чей быжырап бир нерсе жүгүрүп кеткенсид Кийин ойлонсом, бул И.Раззаковго өтө б рилген сезимим болсо керек.

И.Раззаков, башка биринчи катчыларга караганда так, мазмундуу жакшы сүйлөдү. Ал чектелген убакытты толук пайдаланды. Ал кишиге дагы Н.С. Хрущев эки-үч суроо берди. Биринчиси — Кыргызстанда дагы малдын өлүгү көп, жолдош Раззаков, малды кырып таштап, бир жакка көчүп кетели деп жатасыңарбы деди эле (Чындыгында ошол жылы республикада кар оор түшүп кыш өтө катуу болгон), анда Исхак Раззакович: — Никита Сергеевич, нам некуда уехать, у нас горы высоки... дегенде Хрущев унчуклай калды. Кийинки суроолоруна да таамай жооп берди. Исхак Раззаковичтин мазмундуу сүйлөгөндүгүнө, чечендигине, так жооп бергендигине ыраазы болушкандыгын, пленумдун көп катышуучулары кийин айтып жүрүштү. Биз болсо мындай терең акылдуу жетекчибиз үчүн сыймыктанып кубанычта жүрдүк.

1961-жыл. КПСС БКнын пленумуна Кыргызстандан катышкандар.

(Уландысы 15-бетте)